

Paper: Meervoudig verbinden met muzische middelen en werkvormen

bij paragraaf 3.10, 6.8.5 en 9.6.3

*Ik heb koorden gespannen van klok tot klok,
guirlandes van venster tot venster,
gouden ketens van ster tot ster,
en ik dans.*
Arthur Rimbaud, *Illuminations*

Doelen

Door bestudering van dit paper krijg je:

- inzicht in muzische mogelijkheden om individuen en groepen die elkaars cultuur als vreemd ervaren op verschillende manieren met elkaar te verbinden;
- inzicht in enkele muzische aspecten van interculturele communicatie;
- inzicht in de verbindende kwaliteiten van muzische middelen;
- handvatten om muzische middelen op een inclusiegerichte manier in te zetten.

Inleiding

Bij het bevorderen van acculturatie (zie paragraaf 3.10), interculturele communicatie (zie hoofdstuk 6) en inclusie (zie hoofdstuk 9) kan het inzetten van muzische middelen goed werken. Samen muziek maken, dansen, tekenen, fotograferen, toneelspelen en kennis nemen van verhalen uit verschillende culturen is een goed hulpmiddel om:

- mensen met nieuwe ogen naar zichzelf, de vreemde ander, de onderlinge relatie, 'het thema' en de wereld om zich heen te laten kijken;
- mensen alternatieve talen te geven om beter uit te kunnen drukken waar het voor hen om draait en wat voor hen van betekenis is;
- elkaar op een veilige en verbindende manier te leren kennen;
- ieder op een gelijkwaardige manier te laten participeren en niemand buiten te sluiten;
- cocreatieve oplossingen te vinden voor culturele dilemma's en spanningsvelden.

In hoofdstuk 6 werd duidelijk dat een belangrijk aspect van interculturele communicatie is om op basis van actief pluralisme zowel erkenning te geven aan gelijkheid als aan diversiteit tussen mensen. We noemden dit het principe van inclusief denken en handelen. Een belangrijk aspect daar van is dat ieder persoon erkend wordt in zijn manier van zijn en in de positieve intentie van zijn gedrag.

Daarnaast is het van belang dat gesprekspartners zich zowel op de verbale als de non-verbale taal van de ander weten af te stemmen, onderzoek doen naar elkaars culturele bagage, van perspectief kunnen wisselen, en vanuit empathie en compassie een interculturele dialoog met elkaar aangaan.

We zagen ook dat wanneer taal tekortschiet, mensen op zoek kunnen gaan alternatieven om uitdrukking te geven aan wat ze met woorden niet kunnen zeggen. Dit is met name van belang als je op een dieper niveau samen wilt ontdekken waar het nu eigenlijk om gaat en door botsende waarden heen tot een werkelijke ontmoeting wilt komen. Het gaat er immers om dat het niet culturen zijn, maar mensen die elkaar ontmoeten (zie paragraaf 6.6 Het TOPOI-model van Hoffman).

Elkaar werkelijk ontmoeten en je met elkaar verbinden kun je op vele manieren doen; bijvoorbeeld door communicatie met behulp van rituelen en metaforen (zie paragraaf 6.3 Verschillende soorten taal), maar ook muzische middelen kunnen daarbij helpen.

Het woord 'muzisch' komt etymologisch van het Griekse woord *mousai* dat 'muzen' betekent. Muzen waren in de Griekse oudheid de beschermgodinnen van de kunst en de wetenschap.

Het woord wordt hier gebruikt voor alternatieve talen die afgeleid zijn van een of andere tak van kunst. De woorden 'muzisch' en 'muziek' lijken qua klank sterk op elkaar, maar het woord muzisch omvat veel meer dan alleen communicatie via muziek. Ook communicatie via beelden, dans en beweging, drama, digitaal beeld (foto, video), sport, spel en poëzie vallen eronder (Behrend & Jellema, 2015, pp. 49-56). Communicatie met muzische middelen zou je dan ook verbindende communicatie met spel, sport of kunstzinnige middelen kunnen noemen.

Voor het gebruik van passende muzische middelen en werkvormen bij interculturele communicatie kan kennis van de culturele bagage van anderen van belang zijn. Daarnaast kan je via muzische middelen juist je kennis over de cultuur van een ander vergroten of samen een nieuwe inclusieve cultuur ontwikkelen. *Cultuur* vatten we hier op basis van Tennekes (1995) en Hofstede, Hofstede en Minkow (2012) op als *de gemeenschappelijke leefwereld van een bepaald sociaal systeem*. Uitingen hiervan zijn taal en kennis, maar ook waarden, rituelen, helden en symbolen maken hier deel van uit. Deze cultuurelementen worden zichtbaar gemaakt door bepaalde praktijken (artefacten), bijvoorbeeld via muzische uitingen als toneel, literatuur, muziek, enzovoort.

Veel rituelen hebben als functie mensen te helpen bij belangrijke overgangsfasen in het leven, zoals geboorte, puberteit, huwelijk, ouderschap, beroepsspecialisaties en dood. Deze rituelen worden overgangsrituelen (*rites de passage*) genoemd (zie paragraaf 7.7). Daarnaast kennen we intensiveringsrituelen, die gehouden worden bij crises in de gemeenschap en die dienen om de gemeenschapszin te versterken. In Nederland kennen we als overgangsrituelen onder andere verjaardag, kraamvisite, ontgroening, diplomering, vrijgezellenfeest, huwelijksfeest en rouwplechtigheid. Intensiveringsrituelen zijn bijvoorbeeld de dodenherdenking op 4 mei en de herdenking van de Bijlmerramp in het recente verleden. Maar ook een feestelijk ritueel als Koningsdag kan een dergelijke functie vervullen. De meeste overgangsrituelen versterken trouwens ook de gevoelens van saamhorigheid binnen een gemeenschap.

Via de inrichting van je werkruimte kun je laten zien dat je een inclusieve cultuur wilt creëren. Het is hierbij van belang te waken voor stereotypen. Gesluierde poppen kunnen een

even slecht beeld geven van islamitische culturen als klompen en tulpen dat van Nederland doen. Ook het gebruik van meegenomen souvenirs kan negatieve reacties oproepen. Marian Stufkens (in Van Endt-Meijling, 2012) geeft het voorbeeld van de leiding van een kinderdagverblijf die op vakantie in Turkije enkele kleedjes kocht en ze op de vloer van het dagverblijf legde. Turkse ouders vonden het vreselijk dat iedereen daar met vuile schoenen overheen liep. Het duurde even voordat men erachter kwam dat het om bidkleedjes ging. Voor een inclusieve inrichting zijn er talrijke goede mogelijkheden, zoals posters waarop ook eens iemand uit een andere cultuur voorkomt, het gebruik van wereldmuziek bij bepaalde evenementen, het weekmenu, spelmateriaal, literatuur of een kalender met feestdagen uit andere culturen. Dit moet op een vanzelfsprekende manier gebeuren, anders werkt het eerder averechts.

Hierna volgt aan de hand van de volgende zes muzische werkvormen een aantal mogelijkheden voor het bevorderen van interculturele communicatie, sociale verbinding en inclusie op groepsniveau:

- spelvormen;
- verhalen uit verschillende landen en culturen;
- koken;
- muziek;
- community-arts;
- agogisch gebruik van muzische middelen.

Het paper wordt afgesloten met een aantal algemene suggesties voor het gebruik van muzische middelen ter bevordering van acculturatie en emancipatie.

1 Spelvormen

Materiaal voor intercultureel spel kan zelf gemaakt worden. Daarnaast kun je verschillende interculturele spellen, die je op de aanbevolen websites in dit paper kunt vinden, op maat maken voor de groepen waarmee je zelf werkt of wilt gaan werken. We geven drie voorbeelden, waar we zelf goede ervaring mee hebben binnen het brede terrein van onderwijs, zorg & welzijn.

Door je te verdiepen in speelse rituelen, de wooncultuur en kleding van verschillende (sub)culturele groepen is het bijvoorbeeld mogelijk om bepaalde spelen of alledaagse gebruiken zoals een jaarfeestkalender te interculturaliseren.

Kalender

Als je veel met mensen uit een bepaalde nationale, etnisch-culturele of religieuze cultuur te maken hebt, is het zinvol om een kalender te maken waarop ook de feestdagen van die cultuur vermeld staan. Omdat niet alle culturen dezelfde kalender hanteren, zal de datum vaak van jaar tot jaar wisselen. Vraag wanneer en hoe het feest gevierd wordt. Dit kan een middel zijn om mensen het gevoel te geven 'erbij te horen'.

Kader 1 Feestkalender

Enkele feestdagen voor de 'interculturele feestkalender':

- Keti koti deye wordt in Suriname, en in toenemende mate ook in Nederland, gevierd op 1 juli. Keti koti betekent letterlijk 'gebroken ketenen': de dag waarop Suriname de afschaffing van de slavernij viert.
- In september valt de boeddhistische feestdag Boeddha Jayanti, ter gelegenheid van de geboorte, verlichting en dood van Boeddha. De feestelijkheden duren een maand lang.
- Sint-Maarten wordt gevierd in verschillende delen van Nederland op 11 november. Kinderen gaan met lampionnen langs de deuren, zingen speciale sint-maartenliedjes en krijgen dan snoep in een speciaal daarvoor meegebrachte zak. Het is maar beter om op die dag snoep in huis te hebben, anders zingen de kinderen een lied over je gierigheid.
- Holi is een hindoeïstisch lentefeest dat ergens in februari of maart valt, ter ere van de hindoeïstische god Krishna. Op de vooravond worden vuren ontstoken als symbool voor de overwinning op de boze demon Holika. Het feest duurt vijf dagen. Er worden beelden van Krishna door de straten gevoerd, begeleid met zang en dans. Mensen bekogelen elkaar met rode kleurstof.
- Jom Kipoer of grote verzoendag is een twee dagen durend feest in de joodse traditie. In de dagen voorafgaand aan het feest is het gebruikelijk dat mensen hun onenigheid bijleggen en dat er gevast wordt. Vroeg in de ochtend werd vroeger een offer gebracht, ten teken van berouw en verzoening. Tegenwoordig wordt dit vaak vervangen door het geven aan een goed doel. In de synagogen liggen witte kleden en de deelnemers aan de gebedsdiensten zijn in het wit gekleed. De achterliggende gedachte is dat de mens alleen met God kan worden verzoend als hij geen conflicten meer heeft met zijn medemensen.
- Id-al-Kabir (Id-al-Adha) is het islamitische offerfeest op de tiende dag van de twaalfde maand. Omdat de islamitische kalender afwijkt van de westerse kalender is er geen vaste datum voor aan te geven. Op het feest wordt een schaap geslacht. Moslims herdenken het offer van Abraham, die van God opdracht kreeg zijn zoon te offeren. Op het moment dat Abraham zijn zoon wilde doden, zond de aartsengel Gabriël een schaap om in plaats van de zoon geofferd te worden.
- Halloween is een griezelfeest dat in Angelsaksische landen gevierd wordt op 31 oktober. Bij de Kelten was dit de dag waarop de winter begon. Men geloofde dat op deze dag elfjes zichtbaar waren en dat de geesten van de doden de levenden bezochten. Bij de komst van het christendom werd het feest vervangen door Allerzielen, de dag waarop de doden herdacht worden. De Keltische traditie herleeft doordat kinderen in griezelige uitmonstering langs de huizen gaan en om een traktatie vragen: 'Trick or treat'.
- 15 november is het Shichi-Go-San in Japan, de dag van de kinderen. Ze gaan met hun ouders mee naar de graven van hun voorouders en naar tempels om daar gebeden te zeggen. Het haar van driejarige meisjes wordt op die dag voor het eerst opgestoken. Jongens van vijf krijgen voor het eerst een hakama, een soort broekrok, en meisjes van zeven krijgen hun eerste obi, een traditioneel kostuum.

Op www.evenanders.nu vind je een mooi voorbeeld van een uitgebreide digitale interculturele kalender.

Bewustwordingspelen op het gebied van acculturatie en inclusie

Er zijn verschillende theorieën over hoe acculturatieprocessen kunnen verlopen. In paragraaf 3.10 in *Met nieuwe ogen* lichten we de acculturatiecurve van Furnham en Bochner (1986), zoals deze ook wordt weergegeven in Hofstede, Hofstede en Minkow (2012, p. 378) toe. Volgens deze curve kent het proces van acculturatie idealiter vier fasen:

- 1 de euforiefase;
- 2 de fase van de cultuurschok;
- 3 de acculturatiefase;
- 4 de evenwichtsfase.

Of acculturatie voor jou als nieuwkomer slaagt en tot integratie leidt, hangt niet alleen af van jouw eigen acculturatievermogens, maar in grote mate ook van de manier waarop de vertegenwoordigers van de ontvangende cultuur jou ontvangen en ‘insluiten’.

Het evenwicht dat uiteindelijk ontstaat kan volgens de geschetste acculturatiecurve op drie verschillende niveaus uitkomen:

- a Je beoordeelt de nieuwe cultuur negatief en bent blij als je weer naar de oude situatie terug kunt keren.
- b Je ziet zowel positieve als negatieve kanten aan de nieuwe cultuur.
- c Je bent zeer positief over de nieuwe cultuur.

Andere theorieën gaan ervan uit dat er bij de ontmoeting tussen mensen uit verschillende groeps culturen niet altijd een cultuurschok hoeft plaats te vinden. Zo gaan Rathje (2007) en Hoffman en Verdooren (2018) ervan uit dat mensen tijdens een interculturele ontmoeting juist cohesie tussen betrokkenen kunnen creëren als zij in staat zijn om vreemdeservaringen vanwege een optredend diversiteitsverschil te ‘normaliseren’. Met normaliseren wordt dan het vertrouwd raken met verschillen bedoeld. Het scheppen van cohesie wordt daarbij als basis gezien voor het verder realiseren van ieders interactiedoelen, zoals samenwerken, samenleven, sociale contacten, persoonlijke groei et cetera.

Om op een veilige manier te onderzoeken hoe jij zelf en anderen binnen en buiten jouw ‘culturele groep’ op vreemdeservaringen tijdens een interculturele ontmoeting (kunnen) reageren, zijn er tal van muzische werkvormen voorhanden. Zie de aanbevolen links naar interculturele spelen die je na de beschrijving van het rafa-rafaspel en het in- en uitsluitingsspel kunt vinden.

We hebben deze twee spelen er uitgelicht, omdat deze goed in kaart brengen welke basale processen er kunnen spelen en dat de uitkomsten sterk afhankelijk is van het ‘actorschap’ van ieder. Met actorschap wordt hier de vrijheid bedoeld om binnen de betreffende context eigen keuzes te maken.

Rafa-rafaspel

Dit spel is ontworpen in 1977 door Garry Shirts voor een trainingsinstituut van de Amerikaanse marine in San Diego. Er zijn allerlei versies van in omloop, met verschillende namen. Het is een spel waarin twee groepen, die elk een cultuur (een Alfa- en een Bètacultuur) vertegenwoordigen, met elkaar geconfronteerd worden. De deelnemers kunnen zo ervaren hoe het voelt om in een voor jou vreemde cultuur terecht te komen. Hoe reageer je daarop? Hoe kom je erachter hoe die vreemde cultuur in elkaar zit?

Duur: 2,5 uur.

Nodig: horloge, pen en papier.

Voor de Alfa's: een pak gedroogde bruine bonen en voor iedereen een beschrijving van de Alfacultuur, zie hieronder.

Voor de Bèta's: voldoende plaatjes van verschillende dieren op karton geplakt en voor iedereen een beschrijving van de Bètacultuur.

Vorbereiding: kopieer voldoende cultuurbeschrijvingen, 6 dierenplaatjes per deelnemer en 50 dierenplaatjes voor in de pot. De dierenplaatjes zijn verdeeld in de kleuren blauw, groen, rood, wit, bruin en geel.

Er zijn twee gescheiden ruimten nodig.

Het aantal deelnemers is minimaal 12.

Er zijn drie spelvaarders: twee gaan ieder met een groep mee, de derde coördineert het hele spel.

De deelnemers worden verdeeld in twee groepen: de Alfa- en de Bètacultuur. Alfa's zijn relaxed en hechten aan persoonlijk contact en intimiteit in een seksistische en patriarchale structuur. Bèta's houden van mensen die goed kunnen onderhandelen op de markt.

Als de deelnemers hun eigen cultuur doorhebben, worden er waarnemers uitgewisseld, die zo veel mogelijk te weten moeten komen over de waarden, normen en praktijken van de andere cultuur, zonder daar direct naar te vragen. Dan keren ze terug naar de eigen cultuur en rapporteren wat ze gezien hebben. Ten slotte bespreken ze hun ervaringen.

Alfacultuur

- 1 Alfa's praten veel en besteden veel tijd aan het rafa-rafaspel. Voor dit spel heeft iedereen een boon in de hand, die door de spelvaarder worden uitgedeeld.
- 2 Het spel begint met een begroetingsritueel: als A met B wil spelen, kijkt hij B aan en stampt drie keer met zijn voet. Als B ook wil spelen, geeft hij A drie aaien over zijn bovenarm. Dan geven A en B elkaar een hand en gaan ze zitten terwijl ze elkaars hand blijven vasthouden. Laten ze elkaar tijdens het zitten los, dan brengt dat ongeluk. Daarna informeren ze uitgebreid naar de gezondheidstoestand van elkaars vaders, grootvaders en zonen.
- 3 Na dit ritueel begint het spel echt. B verstopt de boon in een van zijn handen en laat A zijn beide vuisten zien. A moet raden in welke hand de boon verstopt is. Dat doet hij door van onderen de vuist te pakken waarin volgens hem de boon niet zit. Wijzen kan niet, dat brengt ongeluk. B opent dan zijn vuist en laat zien of de boon erin zit.

- 4 Wordt de hand geraden waar de boon wel in zit, dan gaan de spelers uit elkaar en zoeken een ander om het spel te spelen.
- 5 Zit er geen boon in de hand die de speler heeft geraden, dan stampt A drie keer. B aait A drie keer over de bovenarm. Ze geven elkaar een hand en spelen verder. Het gaat erom drie keer de lege hand te raden. Als dat lukt roept de speler: 'Rafa-rafa!' Daarna spelen ze verder.
- 6 Ze kunnen ook het spel weigeren; dan aait B niet over de bovenarm van A, maar gaat onmiddellijk weg.
- 7 Als spelers tegelijk stampen, brengt dat ongeluk. Ze gaan dan meteen uit elkaar.
- 8 Vrouwen mogen niet vragen om mee te spelen, twee vrouwen mogen ook niet samen spelen, ze mogen wel gevraagd worden door een man.
- 9 Er is een stamhoofd. Hij zit op een opvallende plaats en niemand mag in zijn buurt komen. Hij is de enige die zittend mag stampen. Je mag hem nooit vragen om te spelen, hij moet jou vragen.
- 10 Mensen die de Alfa's bezoeken, krijgen van de spelleider een boon, maar geen uitleg. Bezoekers worden vriendelijk behandeld.

Bètacultuur

- 1 Bèta's houden van concurrentie, werken hard en zijn vasthoudend. Ze leven van de dierenhandel, met kaartjes als betaalmiddel. Wie de meeste kaartjes heeft, staat in hoog aanzien.
- 2 Iedere deelnemer aan deze cultuur krijgt zes kaarten. De rest gaat in een pot, die door de spelleider wordt beheerd.
- 3 Het is de bedoeling om setjes van vijf dieren met dezelfde kleur te krijgen, door te ruilen of kaarten van bezoekers te stelen. Als je een set van vijf hebt, geef je die aan de spelleider. Dan krijg je een nieuwe set, waarmee je opnieuw kunt gaan handelen.
- 4 Als je wilt gaan handelen, laat je de ander dat zien door bij wijze van begroetingsritueel met de handen te wapperen.
- 5 De taal van de Bèta's is als volgt: neem de eerste letter van het dier dat je wilt kopen en plak daar een willekeurige klinker aan vast (geit wordt go, gi enzovoort, zwart wordt zwa of zwi enzovoort). Dan doe je hetzelfde met je eigen naam (Jacqueline wordt Ja, Jo of Ji). Jacqueline wil een zwarte geit kopen, wordt bijvoorbeeld: Ja-wozwi-go-ki. Er wordt maar weinig gesproken, om geen kostbare tijd te verliezen.
- 6 Als de ander de kaart heeft, schudt hij nee en legt de kaart op de grond. Heeft hij de kaart niet, dan knikt hij ja en kun je het nog eens proberen.
- 7 Als je de ander niet begrijpt, zwaai je met je handen.
- 8 Bezoekers krijgen van de spelleider een setje kaarten voor de voeten geworpen. Ze mogen meedoen, maar worden lastig gevonden, omdat ze de handel belemmeren. Als bezoekers de cultuur niet begrijpen, trekken de Bèta's de kaarten uit hun handen, want dieren hebben en niet handelen is afkeurenswaardig.

Spelregels

De deelnemers krijgen een globale instructie, waarna ze in twee groepen worden verdeeld, de Alfa's en de Bèta's, die elk naar een plaats gaan waar ze de anderen niet kunnen horen.

Daar krijgt elke groep informatie over de cultuur die ze moeten spelen en een kopie van de cultuurkenmerken. Gedurende vijftien minuten wordt geoefend met de regels van de cultuur.

Dan gaan de culturen aan de slag met hun regels en praktijken en mogen bezoekers van de andere cultuur toekijken. Na ongeveer vijf minuten stuurt de spelleider de bezoekers weer weg.

De waarnemers vertellen in vijf minuten wat ze hebben waargenomen en hoe ze dat interpreteren. Deze informatie is van belang voor de volgende bezoekers.

Tijdens het tweede bezoek proberen de waarnemers mee te doen aan de activiteiten van de vreemde cultuur. Na vijf minuten worden ook zij door de spelleider teruggestuurd. Opnieuw rapporteren de bezoekers en men probeert erachter te komen waarom de andere cultuur doet zoals ze doet. Hierbij kan papier van pas komen. De spelleider houdt de tijd in de gaten: niet langer dan vijf minuten.

De twee culturen wisselen nu opnieuw een groep bezoekers uit. Deze proberen weer mee te doen en mogen in vijf minuten proberen meer te weten te komen. Eventueel komt er nog een vierde of vijfde bezoek, al naargelang de behoefte.

Ten slotte schrijven de Alfa's en de Bèta's in tien minuten elk op wat ze denken over de andere cultuur. Dan komen de groepen bij elkaar voor de nabespreking. De algemene spelleider is hierbij gespreksleider. Hierbij komen de volgende punten aan de orde:

- Hoe vonden de deelnemers het spel en wat vonden ze van elkaars cultuur?
- Hoe was het om pottenkijkers op bezoek te hebben? Stond je voor hen open of probeerde je ze erbuiten te houden?

Daarna kan de gespreksleider het resultaat verbreden naar praktijksituaties. Bijvoorbeeld een nieuwe leerling in de klas, het meisje of de jongen die geen verkering heeft, de jongere uit een ander land enzovoort.

Voor een variant op dit spel zie het barngaspel via de volgende link:

www.spelensite.be/zoeken?zoekterm=barnga

Hier staan uitgebreidere richtlijnen voor het begeleiden en nabespreken van het spel.

Link naar vele andere spelen op het gebied van communicatie, cultuur en diversiteit:

www.spelensite.be/zoeken/spel_thema/cultuur-1884/spel_thema/diversiteit-1886?zoekterm

In- en uitsluitingspel

Duur: 1,0-1,5 uur.

Deelnemers: 10-20 (kinderen vanaf 10-12 jaar of ouderen die deze leeftijdsgroep spelen)

Nodig: buitenruimte of sportzaal en voetballen

Deze werkvorm bestaat uit twee onderdelen: een warming-up en een rollenspel. De warming-up is een bewerking van een werkvorm uit een onderwijsmodule over Kwartiermaken (Knevel & Kal, e.a., 2015) en het rollenspel is een bewerking van een kinderspel over uitsluiting, afkomstig van de website www.spelensite.be

Je kunt de twee spelen ook los van elkaar gebruiken of in combinatie met andere spelvormen.

Warming-up (maximaal 30 minuten)

- Maak twee groepen en vorm een binnen- en een buitenring.
- Wijs iemand in de buitenring aan die probeert van de buiten- naar de binnenring te komen. Deze persoon wordt niet tot de binnenring toegelaten. Hij wordt bijvoorbeeld genegeerd door de personen in de binnenring. Deze kunnen zich verzetten tegen integratie of zich afstandelijk te gedragen.
- Wijs nogmaals iemand aan. Ga door tot een aantal mensen deze ervaring heeft opgedaan. Let op: het ervaren van insluiten en uitsluiten kan heftige gevoelens losmaken. Vraag desnoods of iemand zich als vrijwilliger aanmeldt.

Ga daarna in groepjes uiteen en bespreek het volgende:

Groepje 1: degenen die buitensluiten. Vragen:

- Hoe is het om iemand zo buiten te sluiten?
- Wat zou je als individu kunnen doen om de groepscultuur van uitsluiten te doorbreken?

Groepje 2: degenen die hebben geprobeerd om binnen te dringen. Vragen:

- Hoe is het om buitengesloten te worden?
- Wat heb je van anderen nodig om ingesloten te worden?
- Wat zou je zelf kunnen doen of zeggen om ingesloten te worden?

Groepje 3: degenen van de buitenring die hebben gezien wat er is gebeurd. Vragen:

- Hoe is het om toe te kijken?
- Wat zou je als observator kunnen doen om de groepscultuur van uitsluiten te doorbreken?
- Wat zou je als kunnen doen om degene die uitgesloten wordt te ondersteunen?

Na afloop: deel de ervaringen plenair.

Afsluitende vragen:

- Herken je wat je gezien hebt op een of andere manier in je eigen beroepspraktijk?
- Wat betekent deze kennis voor jouw handelen als professional?

In- en uitsluiting bij Voetbalclub FC Armoede (maximaal 60 minuten)

FC Armoede laat de deelnemers voetballenderwijs ondervinden welke vormen van uitsluiting en drempels er zich allemaal kunnen voordoen in de afdeling.

Door bepaalde vormen van uitsluiting kan niet iedereen meespelen. Na de voetbalmatch moeten de kinderen/deelnemers nadenken over hoe ze bepaalde uitsluitingen kunnen voorkomen.

Duur: 1 uur

Begeleiding: twee personen (één scheidsrechter, één verteller/observator)

Materiaal: een hoofddoek, oude/vuile kleren, een voetbal, twee (geïmproviseerde) goals

Spelverloop

Introductie: 10 minuten

Ter introductie van het spel kan je volgende inleiding gebruiken:

‘Welkom bij FC Armoede. Vandaag wordt er een topmatch gespeeld. Iedereen weet dat jullie de beste spelers zijn uit hele land. Maar om de match nog extra spannend te maken (maar niet te spannend, eh, we willen geen dubbele beenbreuken ...), heeft de scheidsrechter voor ieder van jullie nog een geheime opdracht ... Die krijg je zo meteen uitgereikt.’

Het spel: 20 minuten

Verdeel de groep kinderen/deelnemers in twee groepen en deel de geheime opdrachten uit aan de twee groepen. Je kunt kiezen uit onderstaande 9 opdrachten, maar er zelf ook andere aan toevoegen. Verschillende opdrachten hebben betrekking op een bepaalde (subculturele) drempel of beperking die als uitsluitingsmechanisme kan werken. Zorg dat de geheime opdrachtjes gelijk verdeeld zijn over de twee groepen. Niet iedereen hoeft een drempel te hebben, sommige kinderen krijgen dus een briefje zonder een beperking erop. Laat de kinderen een voetbalmatch spelen met hun beperkingen.

Mogelijke opdrachten:

- 1 Je bent met je vader en moeder gevlucht uit Rwanda en woont sinds twee maanden in Nederland (of België). Je praat en begrijpt nog geen Nederlands. Je snapt dus niet wat de coach en je ploegmaatjes tegen je zeggen. Je blijft dan ook stilstaan op het terrein.
- 2 Voor de derde week op rij heb je de gevraagde voetbalschoenen niet meegenomen. De coach is hier kwaad om. Maar je durft hem niet te zeggen dat ze te duur zijn. Als straf moet je deze match meedoen op je sokken.
- 3 Je ouders hebben het inschrijvingsgeld nog altijd niet betaald. Met een klein hartje neem je deel aan de wedstrijd, want je weet niet hoe de coach zal reageren.
- 4 Iedereen draagt hippe sportschoenen en trendy sportkleren, behalve jij. Ga kleren halen bij de begeleiders voor het spel begint.

- 5 Omdat je je moeder nog moest helpen met de afwas, kom je te laat aan. De match is al begonnen en je vraagt de coach of je nog mag deelnemen. Je speelt niet mee. Als het spel tien seconden bezig is, mag je naar de begeleiders gaan.
- 6 Je heet Samira en je draagt een hoofddoek. Ga een hoofddoek halen bij de begeleiders voor het spel begint.
- 7 Je bent nieuw in de ploeg en je kent de regels niet. Je stampt de bal dan ook altijd naar buiten.
- 8 Je ouders vertrouwen de coach en de voetbalploeg niet omdat ze het spel niet kennen. Je mag dan ook niet meedoen van je ouders. Je blijft tijdens het spel langs de kant staan.
- 9 Jullie zijn broers/zusjes en jullie lopen altijd samen. Ga voor het spel begint naar degenen die geen briefje heeft. Loop altijd zij aan zij.

Nabespreking: 15 minuten

Iedereen neemt zijn/haar briefje van de voetbalmatch er bij. Samen met de kinderen/deelnemers bekijk je hoe drempels die sommige kinderen in het spel hadden, weggewerkt kunnen worden.

Voorbeelden

- 1 Het spel voordoen.
- 2 Alle kinderen spelen op hun sokken want vinden het niet leuk dat de coach kwaad is op hun kameraadje.
- 3 De ouders kunnen aankloppen bij het wijkteam als ze het inschrijvingsgeld niet kunnen betalen.
- 4 Een niet te duur standaarduniform voor iedereen dat nog het best betaald wordt door de club zelf.
- 5 Je mama beloven de afwas na de match te doen.
- 6 Zou geen drempel mogen zijn, de kinderen moeten iedereen aanvaarden zoals ze zijn.
- 7 Regels uitleggen aan nieuwkomers, er niet van uitgaan dat iedereen die zomaar kent.
- 8 De coach kan eens met de ouders gaan praten.
- 9 Kennismakingsspelen doen zodat de broers/zussen ook andere kindjes leren kennen.

Aanbevolen literatuur en sites voor overige spelvormen op het gebied van in- en uitsluiting

Knevel, J. & Kal, D. i.s.m. W. Beltman, D. Postma & C. van Slagstraat (2015). *Kwartiermaken. Onderwijsmodule*. Utrecht: WMO Werkplaats Utrecht/Kenniscentrum Sociale Innovatie. Hogeschool Utrecht.

<https://www.spelensite.be/spel/fc-armoede>

<https://www.spelensite.be/zoeken?zoekterm=uitsluiting>

2 Verhalen uit verschillende landen en culturen

Anansi de spin

In *Anansi de spin weeft zich een web om de wereld* (1982) vertelt Noni Lichtveld een aantal Anansi-verhalen die gebruikt kunnen worden voor toneel, schimmenspel of poppenkast. De verhalen van de slimme spin Anansi komen oorspronkelijk uit West-Afrika, bijvoorbeeld Ghana. Ze kwamen in de 17e en 18e eeuw met de slaven mee naar Suriname en de Antillen. Anansi betekent zoon van de zon. De verhalen van Anansi waren oorspronkelijk scheppingsverhalen. De slavernij veranderde Anansi van een soort godheid in een rebel en zo kregen de slaven een mogelijkheid om zich af te zetten tegen de slavenhouders. De slimme spin Anansi leidt de tijger Batiri (symbool voor de slavenhouder) voortdurend om de tuin en komt zo zonder zich te veel in te spannen aan de kost. Zo veranderde Anansi van een zonnezoon in een hosselaar, iemand die op alle mogelijke manieren probeert te overleven. Zie voor beide Anansi-rollen kader 2 en 3. Ook dit zijn voorbeelden van de sociaal-constructivistische aspecten van cultuur.

Kader 2 Ghanese Anansi

Op een dag zei God tegen zijn woordvoerder: 'Ik wil mijn verhalen en mijn wijsheden en zelfs mijn dochter schenken aan diegene onder de mensen die het lukt om mij binnen veertig dagen een levende python, een levende luipaard en duizend levende bijen te brengen.' Alle mannen deden hun best om deze moeilijke opdracht te vervullen. Ook Anansi ging aan de slag. Hij liep naar de python, die opgerold lag te dutten, en zei bewonderend: 'Python, jij bent ontzettend lang, maar is die bamboetak niet langer dan jij?' Python antwoordde: 'Wat? Ik ben langer dan die tak.' Anansi stelde voor om te meten. Python moest uitgestrekt langs de tak gaan liggen. Anansi kon hem nu vastbinden en zien wie het langste was. Zo ving Anansi de python. Met dezelfde slimheid ving hij het luipaard en de duizend bijen. Gods woordvoerder kwam naar beneden en stelde vast dat Anansi gewonnen had. Zo komt het dat Anansi zo wijs is, en dat de verhalen die vroeger Nyankonsem (verhalen van God) heetten, nu Anansesem (verhalen van Anansi) heten.

Kader 3 Surinaamse Anansi

Anansi is in een uitgelaten stemming. Hij roept tegen iedereen die het maar horen wil dat hij de sterkste en de slimste is. Konijntje lacht Anansi uit: 'Jij bent zo klein, jij kunt niets. Wacht maar, straks komt tijger en die slaat jou zo dood.' 'Poeh,' zegt Anansi, 'als tijger komt, dan geef ik hem een stomp op zijn neus en ik ga op zijn rug zitten en berijd hem als een paard. Door het hele bos.' Konijntje rent naar tijger toe en vertelt hem alles. Tijger gaat naar Anansi. 'Zo,' zegt tijger, 'ik ben gekomen omdat je me een pak rammel wilt geven. Waar blijf je nu?' Anansi begint opeens te jammeren: 'O, tijger, ik heb pijn, doodziek ben ik. Help me alsjeblieft.' Tijger laat zich overhalen om Anansi naar de dokter te brengen, maar omdat Anansi niet lopen kan, draagt tijger hem op zijn rug. Omdat Anansi steeds van tijgers rug af glijdt, weet hij tijger ertoe te bewegen een liaan in de bek te nemen, die Anansi vasthoudt. Om de vliegen weg te jagen zwaait Anansi met een zweep. Als tijger doorkrijgt dat hij in de maling is genomen, vlucht Anansi in een boom, waar hij een voedselvoorradje heeft aangelegd. Tijger staat machteloos.

Karagöz en Hacivat

Karagöz en Hacivat zijn figuren uit de Turkse verteltraditie. Ze worden vooral gebruikt in het schimmenspel, maar ook in de poppenkast. Karagöz (spreek uit: karageus, met Franse g) is de conservatieve, gewetenloze, opportunistische underdog, die met zijn boerenslimheid altijd op een voordeeltje uit is. Hij zou een historische figuur zijn die omstreeks de 14e eeuw in Bursa leefde. Zijn tegenspeler Hacivat (spreek uit: hadjewat) is de hoogdravende pseudoliberale praatjesmaker uit de betere kringen, die ook altijd uit is op zijn eigen voordeel. Vaak hebben ze ruzie over geld of voordeeltjes. Karagöz is het Turkse broertje van Jan Klaassen, Punch, Polichinel en de figuren uit de commedia dell'arte. In de Turkse koffiehuizen wordt hij opgevoerd als een schim, en hoeft dan ook geen blad voor de mond te nemen. Karagöz zit vol zelfspot, maar heeft ook veel maatschappijkritiek. De Griekse folklore kent Karagöz als overblijfsel uit de Turkse overheersing, onder de naam Karagiozis. Medespelers in de Griekse variant zijn: Barba Yorgo (oom Joris), Pasha (die altijd klappen krijgt), de heilige Dionysios van Zante op zijn ezel en de krijgshaftige Megalexandros, naar de historische Alexander de Grote.

Nasreddin

Een Turkse volksheld, vergelijkbaar met Tjil Uilenspiegel uit de West-Europese verteltraditie, is Hodja Nasreddin. Een hodja (hoca) is een geestelijk leider. De wijze Nasreddin leefde in de 13e eeuw in Aksehir in West-Turkije. Hij trok het land door en maakte grappen waarmee hij rijk en arm op hun nummer zette. Verhalen over hem doen de ronde van de islamitische wereld rond de Middellandse Zee tot in Russisch Centraal-Azië en China. Dit komt ongetwijfeld omdat de Turkse taal in een groot deel van Azië en Rusland wordt gesproken. Je komt hem ook tegen onder de naam Moela Nasroeddin. Hierna volgen enkele korte verhaaltjes van Nasreddin.

Lamp

'Ik kan in het donker zien,' pochte Hodja Nasreddin op een dag in het theehuis. 'Als dat zo is, waarom zien we je dan soms met een lamp door de straten lopen?' 'Enkel om te voorkomen dat andere mensen tegen me op lopen.'

Laarzen

Hodja Nasreddin ging naar de winkel van een man die allerlei rommel in voorraad had. 'Hebt u spijkers?' vroeg hij. 'Jawel.' 'En leer, goed leer?' 'Jawel.' 'En twijn?' 'Jawel.' 'En verfstof?' 'Jawel.' 'Waarom maak je dan in 's hemelsnaam geen paar laarzen?'

Lot (kismet)

'Wat is de betekenis van het lot, Hodja?' 'Veronderstellingen.' 'Op welke manier?' 'Je neemt aan dat alles goed zal gaan en 't gaat slecht – dat noem je pech. Je neemt aan dat alles slecht zal gaan en het gaat goed – dat noem je geluk. Je neemt aan dat bepaalde dingen wel of niet zullen gebeuren – en op die manier ontbreekt het je aan intuïtie en je weet niet wat er zal gebeuren. Als het anders is dan je gedacht had, noem je het lot.'

Een langer verhaal gaat over lichaamsdelen die een eigen leven gaan leiden.

‘Midden in de moskee zag de man dat zijn schoenen, in hun haast hem hierheen te brengen, vergeten waren voor de moskee op hem te wachten. Met een kleur van schaamte over dit slechte gedrag stuurde de man zijn schoenen terug. Maar in zijn lichaam bleef veel haast om Hodja te ontmoeten. Toen hij voor de tweede keer binnenkwam, bleven zijn blote voeten een halve meter voor hem uit lopen. De man was erg moe. Het zweet druppelde van zijn voorhoofd en liep in paretjes over zijn ongeschoren gezicht. Zijn baard klaagde zacht dat hij zich schaamde. Al vijf dagen was de vreemdeling niet naar de barbier geweest en nu moest hij voor Hodja verschijnen, terwijl hij eruitzag als een pas geogste akker. De man aarzelde of hij wel naar het geklaag zou luisteren, maar met een korte veeg van zijn hand legde hij zijn baard het zwijgen op.’

Via onderstaande links vind je goede praktijken en werkvormen voor hoe je met behulp van oude en nieuwe, grote en kleine verhalen (al dan niet in combinatie met andere muzische media) op verschillende niveaus een verbindende interculturele dialoog aan kunt gaan.

<http://www.verhaaltaal.nl/volksverhalen,-sprookjes,-fabels,-sagen.html>

<http://www.cal-xl.nl/zoeken/?q=verhalen>

<http://www.kleineverhalen.hu.nl/>

<https://verhalenuishaarlem.nl/>

3 Koken

Hoewel koken misschien niet beschouwd kan worden als een muzisch middel, wordt daar in dit paper toch aandacht aan besteed, omdat het een bijdrage kan leveren aan sociale inclusie en het verbinden van verschillende (sub)culturele groepen. Samen koken en eten is een uitstekende manier om elkaar te leren kennen en bij te dragen aan acculturatieprocessen.

Je vindt via de volgende links een aantal voorbeelden van hoe je hier binnen verschillende werkterreinen mee kunt werken.

Wereldkoks en Stichting Stan in Nijmegen

www.ontmoetplanb.nl

Bekijk ook de video en het bijgevoegde artikel uit *de Volkskrant* (z.d.): http://www.ontmoetplanb.nl/dynamic/media/11/documents/1206_vk-wereldkoks.pdf

www.stichting-stan.nl/zorg-welzijn-2

Lees het stukje onder ‘ontmoetingsplek’.

Project inloophuizen Lelystad

www.ido-lelystad.nl/projecten-ido/projecten-inloophuizen

Scroll naar ‘Integratie’ en klik op ‘intercultureel koken en samen eten’:

www.ido-lelystad.nl/wp-content/uploads/2014/08/Intercultureel-koken-en-samen-eten.pdf

House of Hope Rotterdam

www.houseofhope.nl/nl/57_wijkmaaltijden.htm

https://issuu.com/houseofhope/docs/house_of_hope_magazine_herstel_

Kijk op p. 46: 'Herstel door te eten'.

Broodje aap en linke soep in Tilburg

www.broodjeaaplinkesoep.nl

Lees met name de toelichting onder 'Hoe wij werken' en 'Meer dan eten'.

Tips

Zoek in je eigen omgeving naar vergelijkbare initiatieven of bedenk zelf mogelijkheden om met cultureel diverse groepen binnen je eigen opleiding of stage via koken en eten op een diversiteitbewuste manier met elkaar te communiceren.

4 Muziek

Muziek is een machtig middel om mensen uit verschillende (trans)nationale en etnische (sub)culturen nader tot elkaar te brengen. In de popmuziek zie je de laatste tijd een mengsel van allerlei culturele invloeden.

We geven enkele voorbeelden van de invloed van niet-Westerse muziek op muziekstijlen en -smaken van verschillende Nederlanders.

De Algerijn Cheb Khaled en Senegalese zangers als Cheikh Lo en Wes stonden aan het begin van de 21e eeuw geregeld in de hitparade. Je kunt ook zelf muziekinstrumenten maken voor het spelen van wereldmuziek. Muziek heeft zeker ook een emancipatorisch effect; popmusici zijn belangrijke identificatiemodellen voor jongeren, al dan niet met een migratieachtergrond.

Aan het eind van de twintigste eeuw maakte Habib Koite een interessante mix van rap met zoeloeitmes. Ook de Prophets of da City en het duo Positive Black Soul, die optraden op het Black Spirit Festival Paradiso in de zomer van 1996, vielen indertijd in het Westen in de smaak. De Prophets of da City waren afkomstig uit de townships rond Kaapstad en hielden zich onder andere bezig met hiphop, rhythm-and-blues, soul en rap. Het duo Positive Black Soul zingt vooral in het Afrikaans-Frans.

Een andere Afrikaanse invloed in de pop komt vanuit de Senegalese en Malinese griot-traditie. Griots zijn vergelijkbaar met de middeleeuwse troubadours. Vertegenwoordigers van deze traditie zijn bijvoorbeeld Youssou N'Dour en Salif Keita. N'Dour werkte onder anderen met Peter Gabriel en Neneh Cherry. In 2002 kreeg deze zanger de Prins Clausprijs en in 2004 de Unesco-muziekprijs. Zijn muziek, die zowel Afrikaanse als westerse elementen bevat, past in het thema van dit fonds: talen en transculturele expressievormen. In 2012 deed N'Dour een gooi naar het presidentschap van Senegal. Om mee te mogen doen had hij 10.000 geldige handtekeningen van aanhangers nodig. Dat aantal heeft hij niet gehaald. Wel werd hij benoemd tot minister van Cultuur en Toerisme.

Salif Keita is een griotzanger uit een adellijk Malinees geslacht. Hij werkte onder anderen met Wayne Shorter en Carlos Santana.

Angelique Kidjo uit Benin combineert in haar muziek (afrofunk) traditionele Afrikaanse ritmen met westerse technologie. Zo ijvert ze voor meer kansen voor Afrikaanse boeren op de wereldmarkt. De in 1997 overleden extravagante Nigeriaanse musicus Fela Kuti heeft in zijn zoon Femi Kuti een waardig opvolger gevonden, die evenals zijn vader een vertegenwoordiger is van de ook in Europa gewaardeerde afrobeat.

Verder werd rond de eeuwwisseling de cross-overstijl populair, met als voorbeelden Kula Shaker, die Indiase pop mengde met hiphop, en Fugees, die een kruising maakten en tussen hiphop en de zogenoemde bristolsound. Jonge Surinaamse Nederlanders hebben onder andere de kawina herontdekt. Op kawinaritmen zongen de slaven vroeger liedjes waarmee ze hun bazen konden beledigen zonder dat deze dat konden verstaan. Tegenwoordig gaat kawina meer over zaken als liefde, heimwee en jaloezie. Kawinamuziek wordt gemaakt door zowel creoolse Surinamers als Surinamers van indiaanse oorsprong. Naast kawina is ook kaseko een gewaardeerde muziekstijl onder Surinaamse Nederlanders. Een bekende Surinaamse band in Nederland is de Fra Fra Big Band, die in 2018 al meer dan 35 jaar bestaat. Zie <http://www.frafrasound.com/nl>

Rai is een muziekstijl die in de jaren zeventig van de 20e eeuw in Algerije ontstond, waarin min of meer verboden thema's als liefde, seks en drugs bezongen werden. Rai betekent dan ook letterlijk 'mijn mening'. Raizangers plaatsten cheb(a) (de jongere) voor hun naam om het generatieconflict te benadrukken. Raizangers worden door fundamentalistische groepen soms met de dood bedreigd. In de zomer van 1998 werd de populaire Algerijnse Berberzanger Lounes Matoub vermoord door fundamentalisten. Ook hij stelde in zijn raimuziek controversiële onderwerpen aan de orde. Internationaal bekende raizangers zijn Cheb Khaled en Cheb Mami uit Algerije. Een Nederlands-Marokkaanse raizanger is Ashraf. Een vrouwelijke zangeres die bij Marokkaanse Nederlanders populair is, is Rqiya Demseriya. Deze berberzangeres is een van de bekendste raisat (vrouwelijke troubadours).

De berbers uit de Zuid-Marokkaanse Sousstreek kennen twee liedtradities. Naast liederen voor belangrijke gebeurtenissen als geboorte, huwelijk en dood zijn er liederen die gezongen worden door professionele troubadours. Veel van deze liederen zijn eeuwenoud, maar er zijn ook liederen over hedendaagse onderwerpen. De vrouwelijke troubadours nemen geen blad voor de mond en stellen in hun liederen misstanden in de verhouding tussen de seksen aan de kaak. Ze begeleiden zichzelf op snaarinstrumenten als rebab en lothar en slaan het ritme op de naqus – een wieldop of stuk pijp waarop met een ijzeren staaf wordt geslagen. Op Marokkaanse feesten zijn muziekvormen als chaabi en het nieuwe maroc-hop (Marokkaans-Nederlandse hiphop) in de mode. Chaabi is typisch Marokkaans en geeft jongeren de mogelijkheid hun identiteit te beleven, maroc-hop biedt de mogelijkheid om kritiek te leveren op maatschappelijke kwesties.

De inmiddels overleden Egyptische zangeres Om Kalsoum is een legende binnen de Arabische wereld. De moderne Frans-Marokkaanse zangeres Sapho maakt al vanaf 1985 wereldmuziek. Ze begon met een cross-over tussen pop en Arabische muziek en maakt tegenwoordig een mix van traditionele Arabische muziek met etnodance.

Veel Turkse Nederlanders houden van istanbeat, popmuziek met een Turks karakter. De grondlegger van de Turkse rock-pop is de in 2003 overleden Cem Karaca. De zanger Tarkan is ook in Nederland populair. Veel van zijn liedjes zijn geschreven door de koningin

van de Turkse popmuziek, Sezen Aksu, die in 2007 ook in het Concertgebouw in Amsterdam en in de Rotterdamse Doelen optrad. Een ander genre Turkse muziek is de arabesk, een muziekstijl die verwant is aan de Nederlandse smartlap.

Kader 4 Kenza

Een beroemd lied van raizanger Matoub is opgedragen aan Kenza, de dochter van een Algerijnse dichter die wegens zijn kritische poëzie werd vermoord.

‘Kenza, mijn dochter. Huil niet. Als slachtoffer zijn wij gevallen voor het Algerije van morgen. [...] Zij hebben ons lot al bij voorbaat beslist. Lang voor vandaag. Zij hebben Tahar en Filci Boucebci gedood en alle anderen. [...] De wond zal helen. En wij zullen verschijnen in het koor van naties. Eenzelfde pijn zal onze kinderen doen groeien. Al is het vanuit de schoot van het ongeluk.’

Verbindende muziek op gemeenschapsniveau

Mooie voorbeelden van de verbindende werking van muziek uit zowel westerse als niet-westerse landen op gemeenschapsniveau zijn internationale muziekfestivals, zoals het jaarlijks terugkerende festival Music Meeting in Nijmegen (zie <http://musicmeeting.nl>) en muziek zoals die gebruikt wordt binnen sociaal-artistieke projecten of community-arts.

5 Community-arts

De laatste jaren is er in Nederland, België en Engeland een toenemende belangstelling voor de gemeenschapsgeoriënteerde kunstvorm community-art als middel voor het versterken van interculturele communicatie en cohesie op gemeenschapsniveau. Bij onze voorouders (en sommige volkeren nog steeds) was kunst op natuurlijke wijze geïntegreerd in de gemeenschap en werden tal van kunstvormen en kunstzinnige rituelen gebruikt om samen te leren, te vieren, te delen en te helen (Loeffen & Tigchelaar, 2013, p. 255). Dat kan worden gezien als de oorspronkelijke vorm van community-art. Tegenwoordig wordt community-art op verschillende manieren en met verschillende doelen in projectvorm geïnitieerd, omschreven en toegepast.

Community-art kan geïnitieerd worden door wijktheaters en wijkcentra, maar ook door kunstenaars, overheden, maatschappelijke organisaties of groepen buurtbewoners zelf. Deze projecten kunnen meerdere doelen en functies hebben, waaronder het beter leren kennen van elkaar en beter communiceren met elkaar.

Kader 5 Transdisciplinaire samenwerking

In de praktijk zien we dat verschillende professionals uit de sectoren onderwijs, welzijn, en de sector kunst en cultuur samen zoeken naar zogenoemde wijkgerichte werkvormen. Je zou dus kunnen concluderen dat er een brede ontwikkeling gaande is. Een veelheid aan kunstenaars, amateurgezelschappen, gemeentes, welzijnsorganisaties, cultuurmakelaars, wijkmakelaars, centra voor de kunsten en kunstvakopleidingen wil zich verbinden aan een maatschappelijke verantwoordelijkheid. Samen zoeken ze naar vormen om daar inhoud

aan te geven. In het begrip community-art ligt in feite deze veelheid aan werkwijzen vervat.

(Loeffen & Tigchelaar, 2013, p. 258).

Op de volgende websites kun je verschillende omschrijvingen vinden over wat community-arts in kan houden, wat men er mee wil bereiken en aan welke eisen er zoal aan community-art projectengesteld (kunnen) worden.

www.cal-xl.nl Kijk met name onder 'Netwerk'.

www.lkca.nl Kijk met name onder 'vrije tijd' en klik door naar 'community arts'.

In de publicatie 'Verbinding door verbeelding' van cal-xl (die je ook digitaal kunt downloaden: https://issuu.com/kunstindewijk/docs/verbinding_door_verbeelding) kun je verschillende voorbeelden vinden van kunst als middel om elkaar beter te leren kennen en van het bevorderen van interculturele communicatie tussen verschillende groepen. Zie de voorbeelden op pp. 18-19, 22-23, 34-35, 46-47, 52-53.

Een ander mooi voorbeeld, geïnitieerd door buurtbewoners en gefaciliteerd door een welzijnsorganisatie is de wijkgerichte community-artmethode Kulturhuske. Zie www.movisie.nl/esi/kulturhuske

Zie verder paragraaf 9.6.4 in het boek *Met nieuwe ogen*.

6 Agogisch gebruik van muzische middelen

Soms is het moeilijk met mensen in contact te komen via het gesproken woord. In die gevallen kunnen muzische middelen misschien het ijs doen breken; samen zingen, dansen en eten kan meer doen dan vergaderen. Bij het ondersteunen van veranderingsprocessen spreekt men in dit verband wel van muzisch-agogisch werken. Dat wil zeggen dat je muzische middelen gebruikt om een bepaald doel te bereiken. Het woord 'agogisch' wordt gebruikt voor die situaties waarin mensen beïnvloed worden door anderen, die met die beïnvloeding een specifieke bedoeling hebben, namelijk om de situatie van de ander te wijzigen en wel zo, dat die beter tot ontwikkeling van zijn mogelijkheden komt (naar Behrend & Jellema, 2015). Dit doel zou kunnen zijn de ander het gevoel te geven van acceptatie en gelijkwaardige participatie. Muzische middelen zijn echter ook goed bruikbaar voor emancipatorisch werken. Deze manier van werken is juist in de transculturele hulpverlening een geschikt medium. Muzische middelen kunnen dus op veel manieren worden ingezet, met verschillende doelen. Hieronder komen muzische middelen aan de orde ter bevordering van inclusie en integratie en als middel bij emancipatorisch werken.

Muzische middelen en inclusie

Muzische middelen zijn een goede manier om procesinclusie te bevorderen. Het gaat daarbij om een proces waarbij zowel uitgegaan wordt van het bevorderen van participatie van ieder individu als van het terugdringen van uitsluiting van mensen op basis van hun anders-zijn.

Om de bijdrage van mensen uit verschillende subculturen die buiten de boot dreigen te vallen optimaal te kunnen benutten, is een pluralistische attitude een wezenlijk uitgangspunt (zie paragraaf 3.12 in het boek).

Muziek, literatuur, dans en spel laten de aantrekkelijke kanten van een bepaalde (sub)cultuur zien. In een pluriforme samenleving moeten ook de muzische activiteiten een afspiegeling zijn van de samenleving. Dat draagt bij aan de ontwikkeling van een inclusieve cultuur.

Muzische middelen en wederzijdse integratie

Men kan de acculturatie van mensen in voor hen vreemde culturen bevorderen door ze in te zetten bij culturele manifestaties. Zo worden mensen nieuwsgierig naar andere culturen en komen met elkaar in gesprek. Wereldmuziek is vooral populair bij goed opgeleide dertigers van Nederlandse afkomst. Zo trekt de Marokkaanse formatie Hassan Boussou & Gnawa Fusion een gemengd publiek. Ook etnodance, een mix van westerse en Noord-Afrikaanse muziek, lijkt een goed middel voor integratie.

Zie ook de vele voorbeelden die je kunt vinden op de websites waar we bij '5 Community-arts' naar verwezen hebben.

Muzische middelen en emancipatorisch werken

Emancipatorisch werken wil zeggen dat individuele problemen in een maatschappelijke context worden geplaatst. Paolo Freire (1972), Janneke Mens-Verhulst (z.d.), Martha Nussbaum (2010) en anderen wezen op het feit dat persoonlijke problemen vaak een weerspiegeling zijn van algemene maatschappelijke problematiek. Sommige psychische problemen zijn dan ook een gezonde reactie op een ongezonde situatie. Soms kunnen mensen problemen hebben die niet zozeer individueel zijn, maar mede te maken hebben met de maatschappelijke context. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de specifieke problemen van vluchtelingen, of problemen van migranten die te maken hebben met acculturatieproblematiek.

Emancipatorisch werken probeert, waar nodig, problemen te de-individualiseren, waardoor ze 'normaler' worden. Het ligt niet zozeer aan de persoon, maar aan de omstandigheden. Omstandigheden zijn echter niet altijd zo gemakkelijk te veranderen. Hier volgen een aantal kenmerken van emancipatorisch werken:

- 1 Individuele problemen worden in relatie gezien met de maatschappelijke/sociale context van de hulpvrager.
- 2 Er wordt onderscheid gemaakt tussen de subjectieve (persoonlijk beleefde) en de objectieve kant (maatschappelijke structuren en regels) van een probleem.
- 3 Objectieve kanten van het probleem worden gede-individualiseerd.
- 4 Betrokkene wordt gewezen op het verband tussen eigen problematiek en omstandigheden buiten de eigen persoon.
- 5 De eigen kracht wordt benadrukt in bepaalde moeilijke situaties. Een individueel probleem kan een gezonde overlevingsstrategie zijn voor een objectief ongezonde situatie.
- 6 Soms is het wenselijk zich aan te passen aan de maatschappelijke omstandigheden, op voorwaarde dat dit als zodanig wordt benoemd en men hiermee instemt.

- 7 Onderdrukkende structuren of ondermijnende omstandigheden worden als zodanig benoemd en beleid dat erop gericht is deze te veranderen moet gestimuleerd worden.
- 8 De betrokkene wordt betrokken bij de aanpak van het probleem, zowel ten aanzien van de subjectieve (micromethodieken) als de objectieve kant van het probleem (meso- en macromethodieken).
- 9 Bij emancipatorisch werken kan in principe elk geschikt middel ingezet worden, dus ook muzische methodieken.

Emancipatie geschiedt niet van de ene dag op de andere, maar is een proces. Dat proces verloopt volgens de Indiase psycholoog Ashis Nandy in drie stappen (Van Endt-Meijling 2012). De eerste stap is bewustwording van de achterstelling en laten merken dat je dat niet wilt. De tweede stap is de comparatieve competitie, waarbij je claimt dat je net zo bent als de mensen uit de dominante groep. De derde stap is dat je je eigen cultuur met alle bijzonderheden aanvaardt en er blij mee bent. Emancipatorisch werken is heel goed mogelijk door middel van muzisch-agogische methodieken, denk bijvoorbeeld aan de kritische liedtraditie van de Magreb (Noord-Afrika), van raizangers als Cheb Khaled en Cheb Mami uit Algerije en Rqiya Demseriya (Marokko). Cabaret, toneel en literatuur zijn middelen om geïnternaliseerde overheersing of onderdrukking aan de oppervlakte te brengen; zeer geschikt daarbij zijn figuren als Anansi en Karagöz.

Kader 6 Muziektheater en emancipatorisch werken

Ritueel besnijden is het onderwerp van de opera Fura (Het ritueel) uit het Afrikaanse land Mali, die werd opgevoerd op het Wereld Muziektheater Festival in het voorjaar van 1999. De opera speelt in de traditionele Malinese gemeenschap van Bambara, waar het jonge meisje Funé te horen krijgt dat ze zal worden besneden. Ze protesteert hevig en wordt daarin gesteund door Jokolon, de priesteres van het besnijdingsritueel, die meent dat meisjes zelf moeten kunnen beslissen of ze deze ingreep willen ondergaan.

Het zal duidelijk zijn dat er meer vormen van muzisch werken mogelijk zijn dan de hier genoemde. Voor beeldende kunst, zie ook <https://kennisplatform.specialarts.nl/digizine-part/48-kunst-verbindt-met-verhalen-in-beeld-deskundigheidsbevordering-door-kunstbeoefening-in-relatie-tot-sociale-inclusie>

Conclusie

Dit paper heeft als onderwerp cultuuruitingen, vanuit de gedachte dat bij interculturele communicatie en het werken aan inclusie verbaal contact vaak niet toereikend is. Muziek, spel en gezamenlijk eten kunnen mensen vaak beter bij elkaar brengen dan woorden. Met name in het nieuwe sociaal werk is er toenemende aandacht voor muzisch-agogisch werken en community-arts. Men realiseert zich dat we met woorden alleen niet altijd bereiken wat we willen. Dit geldt vooral ook in contact met mensen die onze taal niet goed beheersen. Soms is het samen dóén van groot belang. We hebben gezien dat men muzische middelen met verschillende doelen kan toepassen: voor interculturele gespreksvoering, voor het leggen van een relatie, met als doel de emancipatie van de ander te bevorderen,

en als middel tot integratie. We hebben in dit hoofdstuk een aantal aanzetten gegeven voor deze werkwijze.

Integrerende leeractiviteit: **Muzisch-agogische presentatie**

Maak een presentatie en gebruik daarbij een van de in dit hoofdstuk genoemde muzische middelen. Kies voor het agogische doel uit een van de onderstaande doelstellingen en laat dit in de presentatie ook naar voren komen:

a voor welke doelgroep deze activiteit bedoeld is;

b wat je met deze activiteit wilt bereiken. Je kunt hierbij denken aan:

- bevorderen van (interpersoonlijke) interculturele communicatie ;
- bevorderen van sociale cohesie;
- bevorderen van maatschappelijke participatie en inclusie;
- bevorderen van wederzijdse integratie;
- emancipatorisch werken;

c waarom je voor deze vorm gekozen hebt.

Bronnen

- Bastiaan, M. & Rie, J. van (2014). MUPO! Muzisch taalgebruik en poëzie creatief gebruiken.verwerken in de klas. Gent: Artevelde Hogeschool. Zie: http://mupomuzischtaalgebruikenpoezie.weebly.com/uploads/2/8/8/1/28813349/handleiding_creatieve_verwerkingen_met_poëzie_en_muzisch_taalgebruik_in_de_klas.pdf
- Behrend, D. & Jellema, M. (2015). *Muzisch-agogische methodiek. Muzisch interveniëren in het sociaal werk*. Bussum: Coutinho.
- Endt-Meijling, M. van (2012). *Met nieuwe ogen. Werkboek voor de ontwikkeling van een transculturele attitude*. Bussum: Coutinho.
- Freire, P. (1972). *Pedagogie der onderdrukten*. Amsterdam: Anthos.
- Furnham, A. & Bochner, S. (1986). *Cultureshock: psychological reactions to unfamiliar environments*. London: Methuen.
- Hoffman, E. & Verdooren, A. (2018). *Diversiteitscompetentie. Niet culturen maar mensen ontmoeten elkaar*. Bussum: Coutinho.
- Hofstede, G., Hofstede, G.J. & Minkow, M. (2012). *Allemaal andersdenkenden: omgaan met cultuurverschillen*. Amsterdam: Contact.
- Lichtveld, N. (1984). *Anansi de spin weeft zich een web om de wereld*. 's-Hertogenbosch: Aldus Uitgevers.
- Loeffen, T. & Tigchelaar, H. (2013). *Retourtje inzicht. Creatief met diversiteit voor professionals*. Bussum: Coutinho.
- Mens-Verhulst, J.(z.d.). Hulpverlening en diversiteit. Geraadpleegd op 4-4-2018 van <http://www.vanmens.info/verhulst/hulpverlening-en-diversiteit/> Nussbaum, M. (2010). *Women and human development. The capability approach*. Cambridge, MA: The Bellknap Press of Harvard University Press.

Rathje, S. (2007). Intercultural Competence: The Status and Future of a Controversial Concept. Geraadpleegd op 15-5-2018 van http://stefanie-rathje.de/fileadmin/Downloads/stefanie_rathje_intercultural_competence.pdf

Tennekes, J. (1995). *Organisatiecultuur. Een antropologische visie*. Leuven: Garant.